

Georges Martyn

Recensie van

“Coutumes du Tournaisis. VAN DIEVOET (Guido) ed. Brussel, Federale Overheidsdienst Justitie, 2006 ; één deel in-quarto, 328 blz. (COSTUMEN VAN DOORNIK EN HET DOORNIKSE, d. II).”,
in *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis / Revue belge de philologie et d’histoire*,
jaargang 86 (2008), 512-514.
(ISSN 0035-0818)

Niet minder dan 83 jaren na het verschijnen van de wetenschappelijke uitgave van het gewoonterecht van de stad Doornik, verzorgd door L. Verriest, presenteert de Koninklijke Commissie voor de uitgave van de oude wetten en verordeningen van België het tweede deel van de costumen van Doornik en het Doornikse. Dit tweede luik bevat een aantal gewoonterechtelijke redacties van het algemene gewoonterecht van het baljuwschap van het Doornikse, alsook enkele versies van lokale costumen binnen deze regio. Daarmee is het oude recht van dit territorium van de Nederlanden nu eindelijk ook in kaart gebracht. Het is een pluim op de hoed van de actieve commissievoorzitter Serge Dauchy. Het is vooral ook een parel van een bekroning van de wetenschappelijke carrière van professor emeritus Guido Van Dievoet. In de huidige context van metingen van het wetenschappelijk onderzoek is het niet evident iemand bereid te vinden om vele honderden uren te spenderen aan het monnikenwerk van de editie van oude teksten. Ook professor Van Dievoet had al vele jaren geleden deze plannen willen realiseren, maar blijkbaar vond hij nu pas daarvoor tijd en geduld (zie L. Berkvens en G. Martyn, “Rechtshistorici uit de Lage Landen (6): interview met G. van Dievoet”, *Pro Memorie* V (2003), 227-244, in het bijzonder 239).

145 jaren al staat de uitgave van de costumen van het Doornikse op de agenda van de Koninklijke Commissie. Eindelijk is het plan rond. Van Dievoet, penningmeester van de Commissie, trekt hiermee ook de vrucht van vele jaren rechtshistorische verdieping in de streek van het Doornikse. Voor de Commissie gaf hij eerder al lokale procesordonnanties uit de zeventiende en achttiende eeuw uit, hij publiceerde over de Henegouwse *hommes de fief* en over het onder Frans bewind ingevoerde tabellionaat. Zelfs al van bij het begin van zijn wetenschappelijke loopbaan was het Doornikse zijn favoriete werkerrein, aangezien dit het ambtsgebied was van Jean Boutillier, auteur van het welbekende rechtsboek *Somme rural*, waarover Van Dievoet doctoreerde. Dit terrein, het ‘baljuwschap van het Doornikse’ (hoofdstukken 1 en 2 van de costume behandelen respectievelijk de competenties van baljuw en leenmannen, de daaropvolgende die van de lagere instanties), is een conglomeraat van zeventien dorpen. Het is een klein gebrek van de editie dat ze niet opgesomd worden, a fortiori niet in hun hedendaagse schrijfwijze, in de inleiding. We vermelden ze even uitdrukkelijk omwille van hun mogelijk belang voor lokale historici: Calonne, Cherq, Ere, Froidmont, Froyennes, Hertain, Hollain, Honnevain, Jollain, Lamain, Marquain, Merlin, Péronne, Saint Maur, Taintegnies, Wilmel en ten slotte de temporele rechtsmacht van de bisschop in Bossuit, Helkijn, Sint-Denijs (deze drie vandaag in het Vlaamse Gewest), Esquermes, Lezennes, Velaines, Wazemmes en Wez.

Vele bepalingen van deze gewoonterechtelijke redacties ademen een landelijk karakter uit (drijfwegen, stoppelrecht, maar ook veel in verband met de visvangst in de Schelde bijvoorbeeld). Van Dievoet leert ons in de inleiding evenwel dat ook een zeventigtal artikelen

quasi identiek zijn aan die van het gehomologeerde stadsrecht van Doornik. Het recht van het baljuwschap is evenwel nooit gehomologeerd, niettegenstaande verwoede pogingen daartoe van de Doornikse statenvergadering. Toch is de redactie van 1550 (zie verder) in rechte ingeroepen tot eind achttiende eeuw.

In de uitgave zijn verschillende teksten samengebracht. Omdat de Doornikse archieven zwaar geleden hebben onder het oorlogsgeweld, is de editor, behalve in een aantal Belgische archiefdepots, ook op zoek geweest naar manuscripten in Noord-Frankrijk en zelfs in het Hof van Cassatie (de bronnenlijst vormt de helft van de 24 bladzijden inleiding). De oude teksten zijn bijzonder accuraat uitgegeven. Met een loep moet gezocht worden naar miszetsels (omdat met uitgaven van oude teksten de spellingcontrole geen soelaas biedt, zijn er enkele mineure errata, zoals 'ortiginal' i.p.v. 'original' bijvoorbeeld, p. 120).

Wat deze uitgave evenwel bijzonder interessant maakt, is vooral het rijke palet aan teksten, waaruit evoluties kunnen gedistilleerd worden. In de negentiende en twintigste eeuw is het de klassieke manier van werken geweest van de Koninklijke Commissie om in een eerste deel de gehomologeerde (minstens gecodificeerde) costume op te tekenen en in een tweede deel de '*origine et développements*'. De teksten die Van Dievoet chronologisch achter elkaar geplaatst heeft, laten die ontwikkeling beter dan ooit zien. Bij de optekening van het gewoonterecht van het Doornikse baljuwschap is bijvoorbeeld handig gebruik gemaakt van het reeds vermelde werk van Boutillier. Zo zijn stukken over de indeling en de breedte van de wegen letterlijk overgenomen. Van Dievoet heeft, in een eerste rubriek, alle passages uit de Somme rural waarin uitdrukkelijk verwezen wordt naar (een plaats in) het Doornikse overgenomen (voor een grondige analyse moet de onderzoeker dus wel nog een volledige editie van de Somme rural erbij halen, aangezien er ongetwijfeld ook veel impliciete overnames zijn). Dit zijn de alleroudste bewaarde sporen van het gewoonterecht (ca. 1393). In een tweede rubriek zijn enkele bladzijden bepalingen van vooral (familiaal) patrimoniumrecht opgenomen, genoteerd door rechtspraktizijnen onder leiding van Augustin le Roy in 1503. Een derde rubriek bevat adviezen van Doornikse raadsheren aan een Parijse advocaat anno 1519.

De hoofdmoot van het boek vormt rubriek 4 met vooreerst de uitgebreide gewoonterechtsredacties van d'Oudegherst (1550) en van Hovyne (1613). Heel interessant zijn vervolgens twee delen in deze zelfde rubriek. Enerzijds zijn er de opmerkingen die raadsheer Steenhuyse van de Geheime Raad gemaakt heeft over het ontwerp in 1614 en anderzijds de uitgebreide processen-verbaal uit de jaren 1615-1616, waarin een herzieningscommissie de voorliggende ontwerpen en commentaren bespreekt. Op de aanleiding tot de discussies en de betrokken partijen weidt Van Dievoet kort uit in de inleiding. Hij geeft hiermee een eerste aanzet, die vorsers op weg kan zetten voor dieper onderzoek. De statenvergadering van het Doornikse heeft uitgebreid van gedachten gewisseld over de voorliggende ontwerp teksten. Deze discussies geven een kleurrijk beeld van de machtsverhoudingen in de regio. Met betrekking tot het hoofdstuk over de verjaringen dringt de geestelijke stand bijvoorbeeld aan op het privilege van de veertigjarige verjaring ten nadele van de Kerk, blz. 173. Voor (rechts)historici met belangstelling voor de rechtsontwikkeling in de Nieuwe Tijd (helaas wellicht een uitstervend ras...) ligt hier een schattenmijn voor onderzoek over de evolutie van wet en gewoonte, de invloed van het gerecipieerde recht, de impact van het centrale echelon op het lokale e.d.m. Zo wordt in hoofdstuk 24 van de 1550-versie over de nalatenschappen met geen woord gerept over de mogelijkheid om de nalatenschap te aanvaarden onder voorrecht van boedelbeschrijving, terwijl het analoge hoofdstuk van 1613 dit wel toelaat en voor de procedure uitdrukkelijk verwijst naar het

Eeuwig Edict van 1611. Wat dit laatste onderwerp betreft, zijn de opmerkingen van raadsheer Steenhuyse bijzonder interessant. De manier waarop hij insisteert om tal van bepalingen van het gewoonterecht aan te passen aan het Edict (ook bijvoorbeeld in verband met de douarie, de onroerende purge en de testamenten), bevestigt het vermoeden dat hij misschien wel eens de redacteur zou kunnen zijn van dit ‘monument van onze oude wetgeving’. In zijn opmerkingen verwijst hij verder naar het Corpus Iuris Civilis, hangende en afgesloten processen, de commentaar van Dumoulin op de Parijse gewoonte, de geschriften van Imbert, Papon en anderen. Heel vaak zoekt Steenhuyse ook aansluiting bij andere gewoonterechten, in het bijzonder dat van Rijsel. Zijn ‘centrale’ bekommernissen komen bijvoorbeeld tot uiting in zijn kritiek op het aubaniteitsrecht ‘*qui est fort odieux entre sujets d’un mesme prince*’ of in het feit dat hij het confiscatierecht in geval van majesteitsschennis uitdrukkelijk aan de vorst toekent. Met verwijzingen naar het Concilie van Trente zet hij enkele puntjes op de i inzake de verhouding tussen Kerk en Staat.

In de rubrieken 5 tot 8 komen ten slotte nog de lokale gewoonterechten van Mortagne (versies van 1570 en 1613), Forest, Rumes (versies van 1550 en 1613) en Saint-Amand aan bod. Ook hier kunnen interessante onderzoeksvragen geopperd worden over versnippering van het recht, macht van de lokale heer, receptie e.d.m., al zullen wellicht vooral lokale historici hiermee hun ding doen.

Het boek sluit af met een handig trefwoordenregister.